

Tistim, ki v NOB in prvih letih po II. svetovni vojni ne želijo videti revolucionarnega nasilja, ki se tudi kriminalu ni izognilo, bo knjiga neprijetna. Že nekajletna politična klima v samostojni Sloveniji takim delom ni naklonjena in to je imel avtor že priliko občutiti. Pri tem nimamo v mislih zadnje kadrovske spremembe v tamkajšnjem arhivu, ampak dogodke pred tem.

Celjski Pokrajinski arhiv je s serijo Študije in nekaterimi drugimi publikacijami dokazal, da imajo v Ljubljani izpostavljeni celjski zgodovinarji v domačem kraju močno in kvalitetno zaledje. Celje po številu kvalitetnih zgodovinarjev med slovenskimi mesti nedvomno vodi. O celjski zgodovinski šoli verjetno ne bo mogoče nikoli govoriti, o celjskih zgodovinarjih pač. Med njimi nedvomno s svojimi knjigami že sedaj zavzema odlično mesto tudi Milko Mikola.

Stane Granda

Problemi Sjevernog Jadrana. Svezak 7. Zagreb, Rijeka : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne i društvene znanosti u Rijeci i Područna jedinica u Puli, 2000. 204 strani.

Menim da je prav, če se tudi po osamosvojitvi še naprej seznanjamo z zgodovinskimi publikacijami iz našega sosledstva, še posebej če se vsaj indirektno nanašajo tudi na naše ozemlje. Tako je tudi s tematsko publikacijo z gornjim naslovom, ki pa očitno izhaja le od časa do časa.

Mirko Marković objavlja pregledno razpravo *Istra i njezino upoznavanje od najstarijih vremena do pojave prvih karata* (str. 5–38). V njej pregledno opisuje geografske, geološke, klimatske in druge razmere v prazgodovini ter obilno arheološko gradivo iz železne dobe (halštata in latena). Istrska kultura se je postopoma izboljševala in se je naposled stopila z rimsko kulturo. Že Homer je vedel, čeprav bolj megleno, za reko Donavo (Histar), Jadransko in Črno morje, kjer so Argonavti opravili svoje mitično potovanje v deželo Kolhido. Tudi Strabon je že bil pravilno seznanjen o položaju Istre v sklopu Jadranskega morja. Omenil je, da se z Istro začenjajo ilirske dežele. Antični geografi so svoja dela opremljali z risanimi zemljevidi, ki pa so se večinoma izgubili in jih zdaj lahko presojava le po srednjeveških ali novih prepisih in rekonstrukcijah. V monumentalni Ptolemejevi Geografiji v osmih knjigah je bila Istra besedilno obdelana v 3., na kartah pa v 8. knjigi s kraji Labin, Plomin, Trst in z ustjem reke Rječine. Po propadu Zahodnega rimskega imperija so začeli prodirati v Istro Slovani. Od tedaj so znani sledovi trase ceste *via Sclava* in *via Sclavonica*, kjer so potovali istrski Hrvatje iz osrednje Istre proti Poreču. V zgodnjem srednjem veku je seveda glavno besedo imela Cerkev. Tedanji kartografi so risali samostanske karte po teološki koncepciji, kjer je bil Jeruzalem središče sveta. Ker je bila Istra delno pod Beneško republiko jo je seveda zajelo več beneških kartografov. Josip Rosaccije je koncem 16. stol. objavil karte jadranske obale, bakrorezec pa je bil istrski rojak Božo Bonifačić. Pomemben prispevek h končnemu poznanju Istre je prispeval Hrvat s Krka, Ivan Klobučarić, avguštinec, ki je živel najprej v samostanu na Reki, nato pa je bil prior samostana v Fürstenfeldu. Potoval je po naših krajih in skiciral številna naselja in zlasti grajske stavbe. Po nalogu nadvojvode Ferdinanda je zbiral tudi topografsko gradivo po Istri in Kvarnerskem primorju, da bi sestavil večjo karto teh območij, kar pa mu za življenje ni uspelo. Obsežno gradivo je shranjeno v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu. Izredno izčrpne in s podatki bogatega članka seveda ni mogoče prikazati dovolj podrobno.

Miroslav Bertoša je napisal izvorni znanstveni članek *Pabirci o povijesti Medulina (Od srednjeg vijeka do polovice XIX. stoljeća.)* (str. 39–88). Avtor je na podlagi fragmentarnih arhivskih in objavljenih virov, zbranih iz različnih fondov in zbirk ter na podlagi literature orisal zgodovino vasi Medulin v južni Istri od polovice 12. do prvih desetletij 19. stoletja. Navedeni so podatki o gospodarskem življenju in posledicah velike demografske krize in depopulacije kakor tudi o naseljevanju, posebej od 16. stoletja naprej, ko se je spremenila etnična slika Medulina. Staro srednjeveško romansko naselje z le kakšnim hrvaškim doseljencem se je začelo spremenjati v vas s prevladujočim hrvaškim prebivalstvom. Ta proces je zelo podrobno dokumentiran z antroponimijskim gradivom. Pisec je obdelal tudi obdobje uskoške vojne ter težke in negotove življenjske razmere v Medulinu in njegovi okolici. Opozoril je na postopen vznik razvojnih spodbud, ki so v 19. stoletju spremenile Medulin v močno gospodarsko in

kulturno središče južne Istre. Objavljeno delo je metodološko podobno koncipirana študija, kakor je bila za sosedno vas Premantura objavljena v isti publikaciji l. 1981.

Rajni Josip Miličević je objavil *Promjene u običajima istarskog sela* (str. 89–120). Janez Vajkard Valvasor je v svoji Slavi vojvodine Kranjske 1689 opisal tudi vasi istrskega območja in tamkajšnje šege in verovanja. Te se niso skoraj nič spremenile do začetka 20. stoletja. Tedaj so se dogodile nagle spremembe, ki so se še pospešile v začetku druge polovice tega stoletja. V razpravi so opisani običaji, ki se nanašajo na posameznika in sicer pri rojstvu, v otroštvu, ob odhodu na služenje vojaškega roka in ob svatbi. Nato so opisani letni običaji in sicer kolednica v Brestu, volitve vaškega župana in pustni običaji. Bolj na kratko so opisani družabni običaji. Pri vseh opisih je poudarek na spremembah. Pomembno se mi zdi razmišljanje, da ne bi smeli pri običajih romantizirati preteklosti in bi jo morali dojemati realistično, kakršna je zares bila.

Slaven Bertoša je napisal pregledno delo *Doseljenici iz Rijeke, Trsata i Sušaka u puljskim matičnim knjigama od 1613. do 1815* (str. 121–142). Na podlagi podrobne analize matičnih knjig mesta Pulj (ki so shranjene v Državnem arhivu v Pazinu), z več kot 18.000 vpisov od začetka 17. do začetka 19. stoletja, je pisec obdelal doseljence iz omenjenih krajev. Le z doseljevanjem je mesto Pulj uspelo ostati mestno središče. Sorazmerno precej Rečanov se je doseljevalo v Pulj, medtem ko jih je bilo s Trsata in Sušaka zelo malo.

Antun Giron je prispeval pregledni članek *Židovsko pitanje u općini Opatija (Od 1938. do 1945. godine.)* (str. 143–165). Po antisemitski kampanji, ki je potekala predvsem v tisku, je fašistični režim leta 1938 uzakonil v Kraljevini Italiji rasno diskriminacijo. Rasni zakoni, ki so veljali do leta 1943, so poskušali rešiti judovsko vprašanje s pospeševanjem izseljevanja Judov in arianizacijo. V tem času so rasne zakone v Kvarnerski provinci dosledno izvajali. Kljub izseljevanju in pošiljanju v internacijo pa se je število Judov na Reki in Opatiji povečevalo predvsem zaradi njihovega bega pred nacističnim preganjanjem v državah Vzhodne Evrope in naseljevanja v obeh krajih. Po zlomu Kraljevine Italije je Kvarnerska provinca postala sestavni del nemške operativne cone Jadransko primorje, kjer je bila vzpostavljena identična varnostna policija in SS kakor v Nemčiji. Glavna uprava za varnost rajha je izvajala svoj projekt končne rešitve judovskega vprašanja (Endlösung). V taborišča so odpremili 43 opatijskih Judov, v Auschwitzu so umrli štirje, v tržaški Rižarni 34, pet pa jih je preživel.

Darinka Munić je objavila izvirni znanstveni članek *Kastav i Kastavština u djelu mons. dr. Bože Milanovića* (str. 167–184). Božo Milanović (1890–1980) je bil znamenit istrski duhovnik, ki je mnogo doprinesel, da se je razmejitev med Jugoslavijo in Italijo izvršila za zadnjo sorazmerno ugodno. Vendar o tem se v članku seveda ne razpravlja, pač pa obravnava Milanovičeva stališča o Kastvu, Kastavščini in Kastavcih, oziroma kam Kastav in Kastavščina spadata. To je prispevek k vrednotenju geopolitičnega območja na vzhodni obali istrskega polotoka in robnega območja do Riječine in kratek opis uglednih hrvatskih družbeno-političnih delavcev s tega območja (dr. Matko Laginja, prof. Vjekoslav Spinčić, prof. Matko Mandić, Mate in Ivo Bastian) v zadnjih dveh stoletjih. Ti dve območji sta po Milanoviću najbolj hrvatski, tamkajšnji ljudje pa potemtakem seveda najbolj zavedni Hrvati. Avstrijska Istra je več stoletij spadala pod Kranjsko oz. pod postojnsko kresijo in njen poseben istrski komisariat v Pazinu, ki so ga večkrat vodili uradniki slovenskega rodu. V tem sestavku pa je Kranjska omenjena le kot sosed in v zvezi z gradnjo cest. Da bi se avtorica izognila nevšečni navedbi, da je Istra spadala pod Kranjsko (morebiti je tako tudi pri Milanoviću) pa je omenjeno, da je Avstrijska Istra spadala pod avstrijske dedne dežele. Očitno pa je bila Istra vsaj v drugi polovici 19. stoletja pod velikim vplivom Kranjske, saj so tam ustanavljali čitalnice, posojilnice in organizirali tabore.

Diana Stolac je objavila strokovni članek *Hrvatski jezikoslovci akademiku Milanu Mogušu* (str. 185 do 201). V njem je predstavljena dvojna številka *Suvremene lingvistike* znanstvene revije Hrvatskega filološkega društva za leto 1997, ki je v celoti namenjena sedemdesetletnici omenjenega znanstvenika. Ker spada ta tematika na področje jezikoslovja, je tukaj ne kaže prikazovati.

Jože Maček